

Okvirni sporazum o dijeljenju podataka iz prijevodnih memorija koje su nastale prevođenjem dokumenata javne uprave

1. UVOD

Od 2003., kada je donesena prva skupina pravila o ponovnoj upotrebi informacija iz javnog sektora, količina stvorenih podataka eksponencijalno se povećava širom svijeta, pri čemu nastaju i prikupljaju se nove vrste podataka.

Istovremeno, svjedoci smo stalnog razvoja tehnologija za obradu jezika za potrebe analize, iskorištavanja i obrade podataka.

Taj nagli tehnološki razvoj omogućuje stvaranje novih usluga i aplikacija koje se temelje na upotrebi, prikupljanju ili kombiniranju podataka.

Ogromne količine podataka ili veliki podaci koji su prikupljeni s pomoću različitih tehnoloških alata ili izdvojeni iz velikih zbirki informacija u različitim formatima mogu stvoriti nova znanja u najrazličitijim područjima, ali istovremeno stvaraju probleme u pogledu vlasništva nad njima i njihove naknadne upotrebe.

Javne uprave i tijela, odnosno subjekti koji čine javni sektor, stvaraju najveću količinu podataka koji su od velikog značaja za industriju obrade (prirodnog) jezika. Javne uprave stvaraju ogromne količine podataka u obavljanju svojih dužnosti. Upotreba i iskorištavanje tih podataka mogu biti od velikog značaja za samu javnu upravu, ali i za jezičnu industriju.

Upotreba tih podataka javne uprave u kombinaciji s rudarenjem podataka i tehnikama velikih podataka, kao i tehnologijama obrade prirodnog jezika, može pojednostaviti javno donošenje odluka i povećati učinkovitost javnih politika.

Okvirni sporazum o dijeljenju podataka iz prijevodnih memorija (FATDS) – podaci kreirani prevođenjem dokumentacije javne uprave. NEC TM PROJEKT.

Ovim Okvirnim sporazumom državama članicama EU-a žele se dati preporuke za implementaciju otvorenih licenci kojima bi se uklonile moguće pravne zapreke i omogućilo ugrađivanje ovih vrsta podataka u stvaranje novih znanja.

Različitih vlade, korporacije i međunarodne organizacije koje stvaraju javne podatke trenutačno se oslanjaju na te licence – posebice na PDDL, GPL i Creative Commons (CC) modalitete, kod kojih postoji odricanje od svih prava na baze podataka – kao odgovarajući mehanizam za upotrebu i ponovnu upotrebu tih velikih količina podataka.

2. Zašto Europski okvirni sporazum o upravljanju dijeljenjem podataka?

Razlozi za okvirni sporazum o dijeljenju podataka iz prijevodnih memorija

2.1. Opći pristup

Okvirni **sporazum o dijeljenju** podataka iz **prijevodnih memorija** (FATDS) nije slučajan niti je tek epizodan ili trenutačan. Upravo suprotno, on je odgovor na različite potrebe. Europske javne uprave svakodnevno stvaraju na tisuće prijevoda, a ti prijevodi stvaraju baze podataka čija je objava već sada zakonski obavezna (Direktiva EU-a o otvorenim podatcima).

Postoje dva značajna pitanja koja odražavaju izostanak osnovnog konsenzusa u pogledu odgovarajuće regulacije i upravljanja problemima povezanim s dijeljenjem podataka koji se stvaraju prevođenjem tekstova iz javnih uprava. Radi se o **jednom od sektora koji** u svakodnevnom poslovanju **stvara najveću količinu podataka** te vrste. Ujedno je i sektor koji na svjetskoj razini najviše ulaže u infrastrukturu za pohranu podataka. Središte našeg interesa posebno su podaci koje stvaraju prijevodne memorije dokumenata u vlasništvu javne uprave, uzimajući u obzir potrebe korisnikâ uprave i brojne jezike, ne samo u okviru nekog područja ili države već i u svim državama članicama EU-a.

Iznimno je važno postupati u skladu s preporukama za ponovnu upotrebu podataka i interoperabilnost u sektoru javne uprave. Jednako je tako važno postaviti uvjete za tu ponovnu upotrebu i interoperabilnost.

Bez ikakve sumnje, bilo bi najbolje da su podaci u cijelosti dostupni i da za njihovu ponovnu upotrebu nisu potrebne posebne dozvole, kako je utvrđeno Europskom direktivom o otvorenim podacima.

Međutim, radi postizanja pristupačnosti i ponovne upotrebe podataka potrebno je postaviti određene uvjete, zbog čega su potrebne licence. U ovom bi slučaju prijevodne memorije trebale biti slobodno dostupne u najvećoj mogućoj mjeri. Naš je prioritetni cilj utvrditi okvir za djelovanje koji će pogodovati širenju tih podataka i mogućnostima njihove ponovne upotrebe.

Ne preporučuje se stvaranje više vrsti licenca, već upravo suprotno – njihovo pojednostavljenje, kako je preporučeno Digitalnom agendom za Europu (Europska komisija, 2010.).

Trenutačno postoje dvije glavne međunarodne alternative koje promoviraju upotrebu licenci u kontekstu podataka i informacija te reguliraju i promoviraju slobodan pristup informacijama i njihovu upotrebu. Radi se licencama Creative Commons (CC), Apache 2, GPL i ODC. Licenca Creative Commons primjenjuje se i na podatke i na druge dokumente, dok se ostale navedene licence koriste samo u području podataka. Međunarodni trend ukazuje na to da se za reguliranje uvjetâ pristupa i upotrebe podataka koriste modeli otvorenih licenci koji se pretežito temelje na CC-u, ali s odstupanjima koja su prilagođena značajkama pojedinog podatkovnog portala i pojedinoj državi u kojoj se primjenjuju.

Sve to ide u prilog sve većoj digitalnoj upravi koja može **mjeriti učinak svojih aktivnosti u smislu socijalnog povrata ulaganja**, što je cilj inicijativa kao što je National and European Central Translation Memory (Nacionalna i europska središnja prijevodna memorija, NEC TM) kroz ovaj Okvirni sporazum o dijeljenju podataka koje prijevodne memorije stvaraju iz tekstova prevedenih za potrebe javnih uprava.

Budući da trenutačno ne postoji konsenzus o načinu reguliranja obrade, upotrebe i dijeljenja podataka iz prijevodnih memorija koji su stvoreni kao posljedica potreba javne uprave za objavom dokumenata, s jedne strane može se predložiti suzdržana opcija koja se poziva na određene zakone opće naravi koji postoje u pojedinoj državi članici. Bolja je alternativa da se ovo pitanje posebno regulira u obliku regulatornog modela koji se ovdje predlaže i koji se temelji na „mekim standardima” unilateralne i neobvezujuće naravi te praktičnom pristupu kao što je OKVIRNI SPORAZUM.

FATDS uzima u obzir položaj obiju strana koje su uključene u postupak: javne uprave i dobavljača. Prvo, u sporazumu se jasno ističe da postoji problem u pogledu dijeljenja podataka iz prijevodnih memorija, da je taj problem stvaran za zainteresirane strane te da postoji potreba za intervencijom, pazeći da ne dođe do ekscesa i zloupotreba. Drugo, u FATDS-u se predlaže komplementaran i specifičan okvir za regulaciju te sustavno upravljanje, koji su uz to fleksibilni i prilagodljivi za sve uprave, privatne subjekte i države članice.

U tu svrhu snažno se preporučuje da ti podaci budu dostupni odgovornom ugovaratelju ili središnjem tijelu u svakoj državi članici, što je i u interesu društva koje je u sve većoj mjeri zainteresirano za vrijednost podataka koje stvara. Pri izvršavanju svakog ugovora o pružanju usluga prevođenja treba osigurati dostupnost ne samo tekstova i dokumenata koji se odnose na predmetni prijevod već i prijevodne memorije koje su nastale kao rezultat prijevodnog procesa.

Jednako tako, zahvaljujući implementaciji baze podataka NEC TM stvoreni su uvjeti za pojednostavljenje ponovne upotrebe tih prijevodnih memorija zahvaljujući njihovoj pristupačnosti i, prije svega, činjenici da neće biti podložne tehničkim ili pravnim ograničenjima koja bi ograničila ili spriječila njihovu ponovnu upotrebu.

3. Višedimenzionalnost problema dijeljenja podataka iz prijevodnih memorija koje stvara javna uprava: zaštita koju nudi FATDS

U strogom smislu njegove pravne prirode, namjena je ovog Okvirnog sporazuma da bude

sporazum koji će se provoditi u skladu s praksama i postupcima prema iskustvima pojedine države članice i koji će uzeti u obzir prakse koje su već zajedničke i nisu nepoznate dobavljačima u prijevodnoj industriji.

Na temelju prethodnih razmatranja čini se jasnim da se Okvirni sporazum prema svojem izravnom pravnom učinku ne može smatrati dijelom zakonodavstva Zajednice, u ovom slučaju iz autonomnog izvora, ali se jednako tako ne može ni podcijeniti njegova učinkovitost. Pridržavanje sporazuma u potpunosti je dobrovoljno i ovisi isključivo o ovlastima potpisnikâ na obvezivanje organizacija.

Prema tomu, FATDS kao autonomni sporazum prije svega ima za cilj da bude praktičan instrument, odnosno skup smjernica koje određuju učinkovita pravila za upravljanje, centralizaciju i dijeljenje podataka, pri čemu je Okvirni sporazum isključivo komplementaran zakonodavstvu Zajednice i nacionalnom zakonodavstvu.

Na taj način sporazum koji nije normativni akt, poput FATDS-a, može uspostaviti i ovime uspostavlja koristan instrument za konkretizaciju i pojašnjenje tumačenja dijeljenja podataka iz prijevodnih memorija stvorenih kao rezultat posla koji su obavili ponuditelji/dobavljači.

Funkcija FATDS-a stoga je pojasniti i odrediti prava javnih uprava na traženje svih podataka koji su stvoreni u okviru ugovora o prevođenju, njihovo vlasništvo nad izvornim tekstovima i prijevodom kao uslugom koja je ugovorena i proizlazi iz izvornika, odražavajući konsenzus uključenih sudionika, podrazumijevajući pritom s jedne strane tvrtke ponuditelje (dobavljače), a s druge strane upravno tijelo svake pojedine države članice, te u konačnici središnje tijelo EU-a koje će se odrediti za tu svrhu.

U tom smislu potrebno je imati na umu da najpriznatiji oblik ovog modela ili paradigme pravnosti prikazuje postojanje instrumenata koji se, iako nepodudarni s tradicionalnim vrstama pravnih normi, jednako tako ne mogu isključiti iz svijeta prava i stoga su obvezujuće prirode da bi izrazili čvrstu opredijeljenost potpisnika koji provode ugovor o

pružanju usluga postupajući u skladu sa svojim ovlastima prema zakonski predviđenom postupku, primjenjujući time u praksi instrument koji ima minimalnu ili relativnu pravnost.

Temeljni sadržaj FATDS-a u većoj se mjeri usredotočuje na uspostavu modela i smjernica, što ga čini uobičajenim instrumentom reflektivnog prava.

Naposljetku, ova paradigma regulacije koju je materijalizirao FATDS zaokružena je novim pristupima i metodama regulacije te inicijativama koje se trenutno predlažu, uključujući i one koje predlaže EU, koji se više oslanja na instrumente koji pretvaraju pravno pravilo u praksu nego na uspostavu dodatnih pravila, što u našem slučaju znači određivanje pristupa, upotrebe i moguće ponovne upotrebe informacija sadržanih u bazama podataka koje su regulirane zakonom, kao i ugovorima i/ili licencama.

Sa strane EEZ-a, objava komunikacije o otvorenim podacima i prijedlog izmjena Europske komisije predstavljaju politiku otvaranja podataka i promicanja tržišta informacija čiju središnju točku čini usvajanje Direktive 2003/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. studenoga 2003. o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora.

Tomu moramo pridodati reviziju Direktive o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora, koja je donesena krajem 2011. i predstavlja dio Digitalne agende za Europu, inicijative koju je Europska komisija pokrenula 2010. Cilj je agende dati prednost *online* uslugama unutar Unije i prioritizirati otvaranje javnih podataka za ponovnu upotrebu, pojednostavljenje sustava licenciranja za razmjenu sadržaja te implementaciju standardâ interoperabilnosti.

5. Regulatorna mogućnost FATDS-a

Javni podaci kojima raspolažu javna tijela u Europskoj uniji predmet su određenog postupka na temelju Direktiva o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora iz 2003. i

2013., koje predviđaju da dokumenti javne uprave moraju biti dostupni javnosti tako da se „svaki sadržaj bez obzira na medij (napisan na papiru ili pohranjen u elektroničkom obliku ili kao vizualni ili audiovizualni zapis) u posjedu tijela javnog sektora” može ponovo upotrijebiti „za komercijalne ili nekomercijalne namjene”. Zbog toga vrijedi opće načelo slobodne dostupnosti takvog sadržaja, a ako se primjenjuje bilo kakva naplata, ona se ograničava „na granične troškove nastale zbog [njegove] reprodukcije, davanja na uporabu i širenja” (članak 6. stavak 1.).

Ukratko, FATDS se u načelu prikazuje kao „Preporuka” koja se temelji na minimalnoj ili relativnoj pravnosti, postojećim ugovorima o pružanju usluga prevođenja i podacima (prijevodnim memorijama) koji su stvoreni *ex professo*. Ova „Preporuka” predstavlja praktično određivanje obveze dijeljenja podataka stvorenih u obliku prijevodnih memorija koje potječu iz usluga prevođenja koje su ugovorile javne uprave, neovisno o tom na kojem se mediju ili u kojem obliku nalaze.

6. Sadržaj Okvirnog sporazuma: sustav upravljanja za prijenos podataka iz prijevodnih memorija koji sporazum promiče

Prijevodna je memorija jezična baza podataka u koju se neprekidno pohranjuju usporedni prijevodi koje izrađuju stručnjaci da bi se u budućnosti mogli koristiti s ciljem postizanja veće razine terminološke i stilske dosljednosti, kao i radi ostvarenja ušteda uslijed potpunih ili djelomičnih podudaranja među novim tekstovima i starim, već dovršenim prijevodima.

Prijevodne memorije digitalna su skladišta podataka koja se sastoje od tekstualnih redaka iz sadržaja na izvornom jeziku uparenih s njihovim prijevodom na drugim jezicima. Ti se tekstovi također mogu uspješno upariti prema prijevodnim jedinicama. Prijevodne jedinice koje se pohranjuju zajedno sa svojim ekvivalentima određuju se na različite načine (prema rečenici, odlomku, riječi ili skupini riječi itd.), pri čemu se segmentacija vrši s pomoću interpunkcijskog znaka za kraj rečenice ili znaka za prelazak u novi odlomak,

što su obično najčešći zadani separatori u okolišu sustava za računalno potpomognuto prevođenje.

Glavna je funkcija prijevodnih memorija (dalje u tekstu „PM-ovi”) izlučiti potpune ili djelomične prijedloge ili podudaranja iz rečenice i podudarnosti pojmova. Za vrijeme prevođenja segmenti izvornog jezika pretražuju se u bazi podataka PM-a. Ako se u PM-u nalazi segment izvornog jezika koji se točno ili djelomično podudara, taj se segment nudi prevoditelju zajedno s prijevodom dobivenim iz te baze podataka, kao i svakom dodatnom informacijom koja je pohranjena s tim segmentom u bazi podataka. Alati za računalno potpomognuto prevođenje (engl. *CAT tools*) pokazuju stupnjeve sličnosti (u industriji poznati i pod nazivom *fuzzy matches* (djelomično preklapanje sadržaja)). U prijevodnoj industriji lingvistima mogu biti korisna podudaranja u rasponu od 50 % do 65 % naviše, pri čemu se i rasponi cijena također uspostavljaju prema trudu uloženom u prevođenje potpuno novih rečenica, odnosno drugih rečenica kod kojih postoje slični prijedlozi i podudarnost u postocima unutar istog konteksta. Sličnost od 100 % smatra se potpunim podudaranjem između tražene rečenice i identične rečenice u bazi podataka.

Slobodan format za razmjenu prijevodnih memorija je TMX (Translation Memory eXchange), u pravilu u verziji 1.4b. Radi se o XML standardu za tip DTD (*Document Type Definition*), a kreirao ga je odbor OSCAR (Open Standards for Container/Content Allowing Re-use).

Primjenjujući TMX format osobe i tvrtke mogu jednostavnije surađivati na prijevodnim projektima. TMX format također olakšava prijelaz s jednog sustava za računalno potpomognuto prevođenje na drugi, što ide u prilog većoj konkurentnosti među ponuđenim tehnologijama i njihovu stalnom razvoju kako bi se učinila razlika u odnosu na konkurente. Kao i kod ostalih otvorenih standarda, ovaj je format razvijen u cilju smanjenja problemâ s kompatibilnošću, poticanja ponovne upotrebe lingvističkih resursa, pojednostavljenja razmjene podataka i, na taj način, poticanja tehnološke inovativnosti.

Svrha je ovog Okvirnog sporazuma, kao što smo jasno definirali, uspostaviti „okvir dobre prakse” za dobivanje podataka stvorenih u okviru ugovorâ europskih javnih uprava o pružanju usluga prevođenja, njihovu organizaciju kroz provedbu softverskog sustava NEC TM i inicijativa za centralizaciju podataka koje je Europska komisija odredila s ciljem usvajanja Protokola za centralizaciju dvojezičnih podataka od strane javnih uprava, njihovu upotrebu i korist za društvo u cjelini i samih država članica, pomoć u stvaranju korpusa nacionalnih velikih podataka i dijeljenje dijelova koje pojedina nacionalna uprava smatra relevantnima na europskoj razini.

U tu svrhu, centralizacijom podataka smještenih na nacionalnim računalnim infrastrukturama upravljat će nadležno tijelo predmetne države, npr. određeno državno tajništvo za digitalno unapređenje ili nadležno ministarstvo predmetne države članice. U slučaju pristupanja ovom Okvirnom sporazumu i ako tako odluči nadležno tijelo, podaci se mogu dijeliti na višoj razini s relevantnim tijelom Europske komisije (npr. ELRC-Share).

Međutim, prvi će korak biti centralizacija podataka iz prijevodnih memorija koje stvara javna uprava na nacionalnoj razini putem usvajanja ovog Sporazuma, a nakon toga i u skladu s njim, njihovo dijeljenje s paneuropskim tijelom u korist javnih uprava u drugim državama članicama EU-a. Uporaba softvera Nacionalne i europske središnje prijevodne memorije (NEC TM) omogućit će ulazno-izlaznu (I/O) vezu za uprave koje će same moći pohraniti svoje prijevodne memorije koje se nalaze na središnjem poslužitelju i podijeliti ih s onima koji odluče svoj posao učiniti efikasnijim i jeftinijim na nacionalnoj razini (obično unutarnji (*in-house*) prevoditelji ili vanjski dobavljači), kreirati nacionalne velike podatke i odabrati one podatke koje žele podijeliti sa središnjim poslužiteljem na kojem se nalazi europska središnja prijevodna memorija.

Odnos s privatnim subjektima i dodjela TMX-a

Usluga prijevoda koju pružaju tvrtke ponuditelji (dobavljači) sadržavat će dostavu prijevodnih memorija koje su stvorili pružajući svoju uslugu. U tu svrhu, u obavijesti koja će biti objavljena u službenom glasniku države članice, regije ili općine, odnosno na portalu ugovaratelja, trebala bi biti pridodana odredba koja se poziva na NEC TM FATDS, uključujući CPV KÔD, a koja će određivati DA SE PODACI IZ PRIJEVODNE MEMORIJE DOSTAVLJAJU NA POSLUŽITELJ NADLEŽNOG TIJELA JAVNE VLASTI kako bi se u

budućnosti, ako to odluči nadležno tijelo, mogli dijeliti s tijelom Europske komisije koje treba odrediti (primjerice, ELRC-Share ili slična inicijativa).

U tu će svrhu tvrtke ponuditelji (dobavljači) isporučivati prijevodne memorije zajedno sa svojim prijevodima, primjenjujući pritom načelo neretroaktivnosti, što znači da ovaj Okvirni sporazum ne smije imati retrogradni učinak i da će njegova obvezujuća priroda proizlaziti samo iz činjenice pristupanja i potpisivanja odredbe kojom se dobavljači obvezuju da će zajedno s rezultatom svojeg rada isporučiti usporedne podatke koje su stvorili prevođenjem (TMX ili sličan kompatibilan format).

7. INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO I UVJETI UPOTREBE BAZE PODATAKA

U odnosu na intelektualno vlasništvo ne smije biti sumnje da su podaci stvoreni u okviru obavljanja poslova u skladu s ugovorom koji je dodijeljen za predmetni prijevod u cijelosti i isključivo vlasništvo javne uprave koja je autor ili upravitelj izvornog teksta koji se prevodi.

Ne smije se zanemariti činjenica da u većini situacija informacije potječu iz javnih uprava te treba imati na umu i regulaciju ponovne upotrebe javnih informacija i otvaranje javnih podataka.

Prema tomu, uspješan će ponuditelj (dobavljač), isključivo i bez ikakvih vremenskih ili prostornih ograničenja, ustupiti prava na sve vrste dokumenata ili stvorene podatke, neovisno o tome kako su podržani i u kojem su formatu, što podrazumijeva njihovu distribuciju i transformaciju u ovom prijenosu prava na reprodukciju.

Posljedično, podatke koji su stvoreni takvim prijevodnim memorijama uspješan ponuditelj ne smije koristiti radi stjecanja koristi, već samo za davanje informacija o izvršenom poslu, ako je to potrebno.

Intelektualno vlasništvo i uvjeti upotrebe baze podataka

Baza podataka DGT-TM isključivo je vlasništvo Europske komisije. Komisija kroz razdoblje zaštite ovih prava, besplatno i na svjetskoj razini, dodjeljuje svoja neisključiva prava osobama koje te podatke ponovno upotrebljavaju za sve vrste upotreba koje ispunjavaju uvjete određene u Odluci Komisije od 12. prosinca 2011. o ponovnoj uporabi dokumenata Komisije, koja je objavljena u *Službenom listu Europske unije* (L 330 od 14. prosinca 2011., stranice 39.–42.).

Osoba koja ponovno upotrijebi bazu podataka ili strukturirane elemente koje ona sadrži mora ih identificirati na način da naznači izvor korištenih dokumenata: adresu *web*-mjestu, datum posljednjeg ažuriranja i činjenicu da Europska komisija zadržava vlasništvo nad podacima.

Ta je baza podataka stoga optimalna za početno popunjavanje verzije NEC TM-a pojedine države članice.

8. ZAŠTITA PODATAKA. PRIMJENA UREDBE (EU) 2016/679 I UREDBE (EU) 2018/1725

Kad je riječ o osobnim podacima koji se moraju obrađivati u okviru ispunjenja ugovornih obaveza javne uprave i uspješnog ponuditelja, obje su strane obvezne postupati u skladu s Općim uredbama o zaštiti podataka u nastavku.

Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016., kao i postupanje u skladu s važećim nacionalnim zakonodavstvom o zaštiti podataka u pojedinoj državi članici koja usvaja ovaj Okvirni sporazum, kao i Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2018. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka u institucijama, tijelima, uredima i agencijama Unije i o slobodnom kretanju takvih podataka.

KONAČNI ZAKLJUČCI

Javna uprava kao promicatelj industrije jezične tehnologije, stvaranjem zajedničkih platformi za obradu prirodnog jezika i automatsko prevođenje te razvojem resursa za ponovnu uporabu informacija iz javnog sektora (RISP), u obvezi je razraditi politike dijeljenja podataka i postaviti temelje za stvarno i učinkovito dijeljenje među svim subjektima koji sudjeluju u postupku, osiguravajući pritom da sudionici postupka izvan uprave preuzmu obvezu potpisivanja odredbe o prihvaćanju njihovih ponuda uz uvjet da zajedno s rezultatom svojeg rada isporuče i podatke koje su stvorili svojim prijevodima (prijevodne memorije), a koji će zajedno činiti skup lingvističkih resursa neprocjenjive vrijednosti.

BIBLIOGRAFIJA. Ferrer-Sapena i drugi (2011.) u članku o pristupanju javnim podacima; Ferrer-Sapena i Peset (2012.) o ponovnoj uporabi kulturnih podataka ili Ramos Simón i drugi (2012.) u studiji o europskim podatkovnim portalima.

Licensing Open Data: A Practical Guide for the Higher Education Funding Council for England (Licenciranje otvorenih podataka: Praktični vodič za Vijeće za financiranje višeg obrazovanja u Engleskoj) (Korn i Oppenheim, 2011.). Važno je spomenuti i *Guide to Open Data Licensing* (Vodič za licenciranje otvorenih podataka) (Open Knowledge Foundation, n.d.) i smjernice koje proizlaze iz *Digitalne agende za Europu* (Europska komisija, 2010.).